

Foaia

pentru

Minte, Anima si Literatura.

№ 38.

Mercuri 11. Octobre

1861.

STAREA INSTRUCȚIUNII PUBLICE

in Romani'a de susu

la finitul anului scolastic 1860—1861.

Discursu

pronunțată cu ocazia solemnității de împărțirea premiilor în 29. Iuliu 1861 de directorul școlilor
I. Maloiescu.

Pre-înălțate Dămine!

Unu altu anu scolasticu se încheia astăzi, și tinerimea studioasă vine iarăși a reculege fructele studiilor de peste anu, primindă semnele de distincere ce a meritatu în aren'a luptelor inspirate de emulațiunea cea mai nobile.

Acum unu anu, pe lunga constatarea stării de atunci a instrucțiunii publice, și a unui progresu rapede în comparațiune cu abili trecuți, vi s'au fostu prezentatu totu deodată, cu ocaziunea solemnității ce o serbamu astăzi, liniamentele unui completu sistem de instrucțiune, precum la creditu eforia necesară spre a pune pe națiune în stare de a merge alături cu națiunile civilizate și de a și implini misiunea s'ă în resaritul Europei.

S'ă vedemu câte s'au realizatu din acele proiecte, spre a puté arata, în conformitate cu legile în vigóre, căre e astăzi starea instrucțiunii publice.

În instrucțiunea primăria inferioare, adică aceea a comunelor rurale, s'au facutu ameliorari însemnătore. Prepararea candidaților de invetiatiori s'ă luatu de la institutorii superiori, ocupați și fana de această forțe multu cu obiectele clasei lor, și s'ă datu asupra inspectorilor de județie; s'ă instituitu asemenea câte unu subinspectoru de fie care plasa, detoru a se primbla necontentitu pe la școlele cercului seu, a îngriji de starea lor morale și a super-

vegia pe invetiatioru întru împlinirea datoriilor lor. Și unii și alții stați sub controla institutorilor superiori. O nouă programă s'ă elaboratu pentru școlele comunelor satești, și prin instrucțiuni noue s'au definitu atribuțiunile și obligațiunile inspectorilor, subinspectorilor și invetiatiorilor. Totu deodată s'ă regalat, că de aici înainte în școlele satești sa se primmesca și fetele la invetiatura, și că aceste școle sa funcționeze pe viitoru și peste vară, însă într'unu modu, încatu pruncii țărănilor sa pōta fi și de ajutoriu parinților lor în economia de câmpu și de casa.

Din cauza întârzierii bugetului pe anulu expirat, concursurile pentru posturile de inspectorii fa-canduse forțe tardiu, și nouele instrucțiuni putenduse publice abia în Ianuaru și Februaru, reformele introduse în instrucțiunea primăria inferioare nu s'au pututu eșecut de catu în parte, remanendu a se realisă pe doplinu în viitorii ani scolastici. Insa efectele ameliorarilor introduse, depindu în mare parte de la reorganizarea comunei și rotundirea teritoriului ei, precum și de la definierea atribuțiilor și obligațiilor comunei în ceea ce privește instrucțiunea țărănilor. Astăzi în lipsa de legi pozitive, relative la acestu obiectu, e forțe greu a mantine uniformitate în instituirea școlilor în comunele rurale. De aici provine că vedi sate de câte 200 până la 300 familie fara școlă, și într'o mica distanță de la aceste comune, alte sate de câte 50 familie avendu școle. În anulu scolasticu expirat, numărulu acestor școle sporise cu 748 din ceea ce fusesse la finitul anului școlar 1859. Eforia ar fi pututu spori și în acestu anu școlele satești într'o proporțiune mai mare, pentru că mai virtosu de la desființarea contribuției de câte 2 lei de familie, pentru aceste școle, o mulțime de sate mici, inclinate cu altele, cerura a s'ăvâ

scóla loru propria; insa ea a fostu impedecata intru această, parte de consideratiunile de mai sus, parte de numerulu de 2,200 scóle fissatu prin budgetu, si care o obligá a remané pentru orice casu mai josu de aceasta cifra.

De aceea si sporulu acestoru scóle in acestu anu nu e atatu de insemnatu in comparatiune cu sporulu din anulu trecut. Pestetotu in acestu anu au functionatu 2157 scóle, cu unu numeru de scolari de 56,460, diferentia mai multu pentru acestu anu de 28 scóle si 2,880 scolari.

In instructiunea primaria superioare, adecá a comuneloru urbane, s'au introdusu asemenea ameliorari importante, intre cari insemnamu mai antaiu de tóte, ca astadi tóte scólele primarie din capitalele judetieloru au câte patru clase cu câte 3 institutori, candu pana acum in 10 capitale de judetie clasele a III si a IV, cu tóta multimea si importantia obiecteloru ce se propunu in ele, aveau numai unu institutoru.

Cu modulu acesta, permitendu mijlócele statului, or putenduse créa fonduri locali, se va puté esecuta proiectulu eforiei, de a restringe invatiatura elementaria in comunele urbane de 3 clase, dupa a caroru absolvire tinerii sa se póta primi in gimnastie, si de a adauga la clasa a IV primaria, destinata anca prin regulamentul organicu pentru realitati, alte doue clase, spre a se institui in fiecare capitala de judetiu câte o scóla reale cu 3 clase, pentru acei tineri, cari neputendu oru nevoindu a continua mai departe cursulu invatiatureloru se aplica la negociu oru la meserie.

Pana la inceputulu acestui anu scolaru, multe din orasiile secundarie remasesera catu pentru instructiune, inapoia comuneloru rurali. In acestu anu s'au instituitu scóle publice primarie in 7 orasiile de aceste, si anume in Alexandria, Calafatu, Cerneti, Oena, Cúrtea de Argisiu, Valenii de Munte si Rimniculu-Saratu, fiecare deocamdata cu câte unu institutoru. Alte doue scóle de aceste, cu câte doi institutori se infintiasera in anulu trecut in Oltenitia si Rossii de Vede. Afara de aceste s'a mai infintiatu in acestu anu o adoua scóla sucursale in Craiova.

Astadi instructiunea primaria publica in capitalele judetieloru si in orasiile secundarie e reprezentata prin 21 scóle primarie cu câte 4 clase si 3 institutori, dintre cari 5 in Bucuresti; prin 9 scóle primarie cu câte 3 clase, si 2 institutori, dintre cari numai cea din Oltenitia, de Rossii de Vede au astadi câte 2 institutori, celelalte de ocamdata numai câte unulu, si prin 3 scóle sucursale, dinte cari 2 in Cra-

iova si 1 in Ploiesti, cu totulu 33 scóle publice primarie.

Numerulu scolarioru ce au frecventatu aceste scóle in acestu anu e de 6,115, cu 1,149 mai multu de catu in anulu espiratu.

In fine music'a vocale s'a introdusu in capital'a tieréi la tóte cele 5 scóle primarie publice, ce esistu de mai inainte.

In decursulu acestui anu scolaru s'a implinitu si una din lipsele cele mai simtite in tiera, lipsa de institute pentru instructiunea feteloru, si s'a implinitu intr'unu modu mai completu de catu promisese art. 366 din regulamentul organicu.

La finitulu trecutulu anu scolaru esistau urmátóriele esternate de fete: scóla Lazaro-Otetelesiana in Craiova, institutul Elisabetanu fundatu de Dómna Stirbeiu in Bucuresti, scóla din Slatina din fondurile Ionascalui, scóla din Ploiesti din fonduri locali, doue esternate ale statului in capital'a tieréi; alte 8 esternate infintiate de Principele Brancóvnu din fondurile asiédiaminteloru ce administra, si anume 5 in Bucuresti, 2 in Craiova si 1 in Caracalu.

Cu inceputulu acestui anu scolaru, Principele Brancóvnu a mai instituitu 5 scóle de fete in Cerneti, Tirgulu-Jiului, Rimniculu-Valcei, Pitesti si Tirgovestie, la cari in trecut'a luna Maiu a mai adaugatu alte 9 scóle de acestea in capitalele celorlalte 9 judetie de dincóce de Oltu.

Totudeodata si eforiá a infintiatu in acestu anu in fiecare din cele 9 orasie secundarie mai susu câte unu esternatu de fete. La acestea se mai póte adauga o a doua scóla de fete in Caracalu, intretinuta de municipalitatea de acolo. Prin urmare instructiunea feteloru e reprezentata astadi prin 38 scóle primarie esterne, dintre cari 11 se intretinu deadreptulu din fondurile statului, 22 din fondurile Brancovenesci, celelalte 5 din fondurile indicata mai susu. Fiecare din aceste esternate are câte o directrice de lucrulu de mana, si câte unu institutoru pentru invatiatura de carte, afara de scóla Lazaro-Otetelesiana, care are 2 institutori si 2 ajutórie pentru directrice.

Tóte esternatele intretinute din fondurile Brancovenesci, precum si institutul Elisabetanu mai au anca câte unu preotu catechetu. La unele din esternatele Brancovenesci se propune si music'a vocale. Numerulu feteloru ce au frecventatu in acestu anu

in acestu anu aceste scóle e de 2464, cu 1498 mai multu de catu in anulu trecut.

La instituttele instructiunei primarie cata sa insiramu si internatele de fete cari la noi n'au luat anca acea dezvoltare, care sa permita a le clasa intre instituttele instructiunei medie s. secundarie.

Avemu numai 2 instituttele publice cu internate de fete: institutul Lazaro-Otetelisiianu in Craiova, si internatul statului in Bucuresti. Numerulu elevoloru institutului Lazaro-Otetelisiianu s'a adaugatu pana la 50. In conformitate cu votulu adunarei legislative, s'a formatu unu nou comitetu pentru supervegiarea acestui institutu si s'a computu si unu regulamentu pentru primirea elevoloru, ale carni dispositiuni s'au aplicatu si la internatul statului din Bucuresti.

Pentru acestu din urma efori'a propusese unu adaosu de 40 elevu stipendiste la cele 20 ce erau mai inainte; insa adunarea legislativa a primitu numai unu adaosu de 10 stipendiste si a decisu ca celalalte 30 sa se primísca ca semi-stipendiste cu plata stendiului pe jumetate dela parinti.

In data ce mediuócele voru permite a se adauga óracari constructiuni la edificulu destinatu pentru acestu institutu, elu se va reorganisa in conformitate cu dorintia manifestata de adunarea legislativa, de a se prepara elevele stipendiste pentru posturi de institutrice si directrice de instituttele de fete.

Vorbindu de internatele de fete, avemu a mentiona, ca din fondurile asiediaminteloru Brancovenesci, se mai intretinu inca 20 de stipendiste deocamdata intr'unu institutu private.

Tóte instituttele instructiunei primarie s'au pus subtu imediata supervegiare a trei inspectori generali, dintre cari unulu are subtu a sea inspectiune instituttele acestui gradu de invetiatura in capitala tie-rei, ceilalti duoi acelesi instituttele in judetie.

Instructiuni corespundietórie misiunei loru s'au elaboratu pentru acesti functionari si eforia se póte fericita de acum de bunele rezultate ale acestei institutii. Prin inspectori generali ea s'a pus in contactu mai desu si mai imediatu cu personalulu ce functioneáta in instituttele instructiunei primarie, e in stare de a cunosce mai bine starea matefiale si morale a acestoru instituttele, de a controla pe fiecare in implinirea datorintieloru sele, de a observá progresulu, de a descoperi defectele si de a face la timpu dispositiunle cerute de situatiune.

Cu tóte aceste importante ameliorari introduse

in instructiunea primaria, ne lipsescu inca instituttele de cea mai mare importantia pentru prosperarea acestui gradu de instructiune. In discursulu relativu la solemnitatea pe care o celebramu astadi s'a disu acum unu anu: „Spre a da instructiunei primarie tóta dezvoltarea ce merita . . . , nu ajunge a inulti numai numerulu scóleloru. Lipsa de institutori calificati cum se cade sa simtiu si pana acum, si se va simti mai multu anca de aici inainte.“ Aceasta s'a si intemplat cu ocaziunea concurselor tinute in lunile din urma ale anului espiratu pentru ocuparea nouelor posturi in ramulu acestei instructiuni. Cu tóta ameliorarea salarielor, pentru care efori'a marturisesce a sea recunoscentia corpurilor legislative ale statului, concurentia n'a fostu prea mare si efori'a n'a pututu face pretutindenea alegerile cele mai bune.

Profesiunea de institutoru é una din cele mai grele; ea cere cunoscentie cu totul speciali, cari se castiga in adeveru si printr'o practica indelungata, insa numai in urmá unei esperintie pline de erori, cari s'arru fi pututu evit'a daca institutorulu s'aru fi preparatu pentru profesiunea sea in instituttele destinate anume pentru această. Póte sa fie cine va fórtte invetiatu, sa aiba cunoscentie fórtte intinse, si cu tóte acestea sa nu fia bunu institutoru, bunu profesor. Din aceste motive, efori'a a fostu propusu anca pentru anulu 1860 infiintierea de 4 scóle normale cu internate, in cari junsi cu talente sa se póta forma pentru posturile de institutori. Ea a renoitu aceasta propunere si in budgetulu pentru anulu curinte, cerendu a sea infiintia deocamdata celu puótiun una din aceste scóle, si adauga ea arru fi o mare pedaca pentru progresulu instructiunei primarie, candu propunerea sea nu staru lit'a in consideratiune.

Acestea catu pentru instructiunea primaria, asupra carei'a neamu intinsu mai multu, pentru ea ea constitue fundamentulu cultúrei unei natiuni, si mai inainte de a sea asedia fundamente solide nu se póte construi edificulu instructiunei publice.

(Va urmá.)

Limb'a romana in Sz.-Reginu.

Erau tempuri, candu romanulu chiaru si in beresica s'a era condampnatu a áudi limb'a straina, pentruca injuri'a temporiloru, si afurisitele legi constitutionali ce lu apasau, ei eschisera dulcea sua limba

peste totu cu scopu, cá pe romanu se 'lu póta contopi in vericare elementu strainu, ceea ce pana astadi nu s'a potutu intempla. — Pe acelea tempuri de trista reminiscenti'a scimu, si istori'a ne marturisesce, cumca fruntasii natiunii romane rusinenduse de antic'a loru origine 'si parasira limb'a, relegea, ba in fine 'si denegara originea, si trecura in caste straine, primindu limb'á si datinele straine aduse din Asia.

Pe tempurile acele o multime de nobili romani de stare mai mica crescuti in institute magiare, si ajunsi la stare barbatésca, pentru cá se si póta asecura venitoriulu si esistinti'a loru si a familiei loru, si pentrucá se póta intra in oficiu publicu, pasira in urm'a fruntasiloru, si esindu din sinulu natiunii, pe asta o lasara in man'a sórtei, carea o conduse pana in tempii mai próspeti. Limb'a romana atunci mai figurá numai in gur'a poporului de rendu, avea trecere numai la ve'tra focului in casuti'a si colib'a tiaranului, pentruca in tóte casele fruntasie, si in conversatiunile nobililoru si intielegintiloru romani, limb'a de salonu era limb'a magiara, pe carea romanii frantasi cu atata placere o studiéra si usuara cente de ani.

Mai tardiu dupace literatii romani din tempurile mai próspete si esiti din sinulu poporului, convingunduse despre mare'tia loru origine dederu man'a cu poporulu, — caruia singuru avemu ai multimi tesaurulu celu mai mare — limb'a materna romana — limb'a nóstra earasi incepu a intra in mai multe case romane, ba chiaru si pana la anulu 1848, candu ni se decretase mortea nationale, a fostu tare latita, asia catu acumu nu'ti mai veniea a cre'de, ca comune romane intregi se mai esiste in Transilvania — escepta secuimea — unde limb'a romana se nu fia strabatutu in tóte casele romane, si ce se vedi: in asta presupunere si credintia ne insielaramu, pentruca nu lesne mi vei crede, dara cu durere trebue se marturisescu, ca limb'a romana pe alocurea inca si astadi e alungata din casele romane, si asta tio provediu cu urmatoriulu casu.

In dilele aste avendu a calatori in partile Sz.-Reginului, avui onóre a face cunoscentia, séu mai bene, a mi re'noi cunoscenti'a nu toema radaoinós a cu mai multe case romane, apoi a fi chiamatu la o venerata veduva romana la eulesu de vii, unde venira mai multe dame romane, si chiaru si orecati romani intieleginti, si in societatea intreaga, carea nu-

merá dora mai bene cá 40 persóne, se aflara 3 magiari, 3 magiare, si ce se vedi, limb'a conversatiunei peste totu erá limb'a magiara! Dar' se nu presupuni, iubite lectore, cumca limb'a magiara predomia numai atunci, candu erá societatea intréga la olalta, prin urmare si minoritatea magiara de faç'a, nu! ei chiaru si atunci candu intelniali 2—3 dame romane, aflai cu cea mai mare neplacere, cumca conversatia in limb'a magiara séu germana, dara in cea materna romana niciodata, pentruca, dupa cum m'amu convinsu publiculu romanu din Sz.-Reginu si tienutu, se nu dicu cu o antipatia, dara dicu cu una indiferentia nespusa, si demna de totu despretiulu se pórtu catra dulcea si matern'a sua limb'a romana. — Viediendú asta despretiure a limbei romane me cuprinse unu fioru, si mi tienui de detoria a afla caus'a, ca-ci limb'a romana chiaru si la anulu mantuirei 1861 atunci, candu tóte natiunile cu o sumetia, si cu totu drep-tulu se mundrescu cu limb'a loru materna, din casele romane din Sz.-Reginu este eschisa si ce fú rezultatulu? mi respunsera mai multe dame si domnisióre romane si fara a se rusina!: „Noi Domnulu meu asia ne amu dedatu, si asia amu invetiatu dela parentii nostrii, carii in cerculu familielor nu romanesce ci totu unguresco vorbescu, apoi si noi suntemu mai dedati cu limb'a magiara séu germana.“ Audiendu áste respunsuri neasteptate, incepu a le desfasiura detori'a ce o are seculu frumosu catra limb'a materna, si daun'a cea mare in crescerea tenerimei romane, carea provine din negligerea limbei materne, inse indesiertu! pentruca indiferentismulu catra limb'a romana este atatu de mare, incatu nu 'ti poti intipui, ba au adusu publiculu romanu, si mai cu séma clasa de frunte a romaniloru, si pe Domnii negutiaiori romani in specie la atata, catu luandu a-fara una, seu celu multu 2 familii romane in totu Sz.-Reginulu, ceialalti toti, nu numai ca nu vorbescu romanesce in cerculu familielor suale si in societati, dara cu durere trebue se marturisescu, cumca limb'a romana o vorbescu fórtu reu, apoi magiar'a si german'a asemenea, asiadara indiferentismulu catra limb'a materna a dusu pe publiculu romanu din Sz.-Reginu la atatu, catu acesta astadi mai peste totu, teneru cu betranu in neci o limba nu si póte exprima sentimentele, cum se cuvine. — Limb'a romana dara aici in Sz.-Reginu se afla pe patulu de mórte, si romanii nostrii, inca nu si aducu amente de pedeps'a ce i astepta? Aru fi de doritu, cá parentii de familii

si cu deosebire Domnii negociatori, carii sunt frontea romanismului in Sz.-Reginu, se desbrace indiferentismulu acelu rusinatoriu, cu carele inca se porța catra limb'a romana, se alunge limbele straine din cerculu familiiloru sale, si se déie locul competentu limbei romane, pentruca de altmenea 'si periclitódia familiile, si se facu demni de blastemulu ce in totu casulu ilu merita dela remasitielo lorú cresente [in limb'a si neravuri straine. G. F.

Limb'a in Orsiova vechia.

Multa Onorate. Domnule redactoru et compatriotu !

Cu tóta stardintia mea de a aduna pentru fondulu Gazetei vreo suma mai insemnata, nu miau succesu, pentru ca romanii din opidulu acesta numa cu numele suntu romani, eara cu anima si cu sufletu cea mai mare parte suntu sirbi ! Apoi me vei întreba Domnule compatriotu, cum stau scóelele elementare nationale in regimentulu acesta de margine curatu romanescu ? Fórté in trista stare, fiacare romanu eu sentieminte curate debue se planga vediendu tablele de pe parietii scóeloru cu asbucile cele mari, care pare ca suntu aduse acum dela Moscova ! apoi nu e rusine pentru inspectoriulu scóeloru acestoru curatu romane, candu neci dascalii nu seiu, ma neci nu voiescu a sci de literelo nóstre strabune, fara totu eu asbucii maltrateaza memori'a copiiloru ! — Deaca e asia in regimentulu acesta curatu romanu, cum va se fia in celelalte doué regimente, unde romanii suntu mestecati cu sirbi ?

Inspectoriulu scóeloru elementare nationale din aceste 3. regimente de margine banatiane tramise inderetu mai in dilele trecute o scrisóre oficiósá scrisa cu litere, escusanduse ca Domnia's'a nu o póte neci lege, necumu traduce !!? —

Au nu e acestu lucru tristu, asia catu neci nu se póte cugeta mai tristu ! Romanii din Banatu pana candu nu'si voru castiga autonómia bisericeasca, pana atanoi din scóele lorú elementare nu voru esi nici tablele cu bucele cele muscalesci, si pana atunci in biserici curatu romanesci (d. e. in Mehadia) Gospodi pomilui, norod, blagoslovenie etc. nu voru mai inceta a se canța de catra preotii cei apasati de jugulu episcopiloru sərbesci ! —

Hegemonia sərbiloru peste bisericile si scóele romaniloru din Banatu e dara gangren'a aceea fatale,

care mai multu de unu seclu de ani róde la medu'a natiunei romane din Banatu !

Emanciparea scóeloru si a bisericiloru romane de suprematia serbeasca dar' aru trebui se fia parola fratiei banatiane !

Domnule compatriotu ! Fiindca póte in scurtu timpu me voi duce pe malurile aceste clasice ale majestosului Istru, unde se afla istoria incalcarii gloriosiloru nostri strabuni pe pamentulu acesta, — inscrise in stancele cele virtóse de granitu si marmore de pe malulu dreptu alu Dunarei; — asia dar' iti impartasiescu doue inscriptiuni, care dupa cum seiu, neci in Grisellini nu se afla, si care sunt de o mare insemnatare pentru istoria ocuparii Daciei prin Romani.

Una din aceste inscriptiuni s'a aflatu de asupra de cataract'a asia numita Islasch, pe o stanca mare de marmore, 2 stáguini de inalta si suna asia :

T: CAESAR: E AVG. F.

AVGVSTO IMPERATORI

Pont: Max. Tr: Pot. XXXVI.

LEG; III SCYT: LEG. V. MACED.

A doua inscriptiune s'a aflatu dela tabl'a lui Traianu nu de parte si suna asia :

TI: CAESARI AVG: DIVI

AVGVSTI. E. IMPERATORI.

PONT: MAX: TR: POT: XXX.

LEG: III SCYT: ET V MACED:

Dis aceste doué inscriptiuni urmeadia dar' :

a) Ca romanii inca sub imperatulu Tiberiu (33 de ani dupo n. lui Chr.) au fostu ocupatu peninsula tracică, asia dar' si malulu dreptu alu Dunarii, si cumca prin legiunile a 4-a scytica si a 5-a macedonica ar' fi supatu in stancile cele virtóse de varu si de granitu calea minuscata, care si astadi se numesce calea lui Traianu.

b) Cumca Traianu nu prin valea Oltului, cum voiescu unii a sci, dar' prin valea Cernii si a Muresiului stau dusa legiunile sale in contra belicosiloru dacii; — cladindu mai inainte la Turnulu Severinu aceea punte grandiósa peste Dunare pe 16 pilastri, care eu adeveratu se póte numera intre miraculele lumei ! —

Acei 16 pilastri s'au desemnatu inainte de 5 ani, candu Dunerea scadiuse asia de tare, in catu ei se vedea pe de asupra apei.*) Dr. B. Pascu.

* Ne vomu afla indetórati cu publicu cu totu, deca ne vei fi desu credintiosu coluptatoriu. Salutare si imbraciosare R.

Mass'a cruda (Nyers tömeg.)

Unu cuventu sinceru dintre poporu, de catra unu nobil donatariu despre: Mass'a cea cruda — a nyers tömegröl, si adunarea marcala a Dobocei.

Din comitatulu Dobocei 1. Oct. 1861. Intre cele mai noue idei si spresioni politice ale compatriotiloru nostri magiari audimu aceasta „a nyers tömeg-mass'a cea cruda,” pe care ei cá pe o inventiune prea placuta, si cá pre unu terminu caracterisatoriu, de mare insemnătate ilu intrebuintieza la tota oca-siunea, unde numai au de a vorbi despre poporulu romanu, intocma cá cuventulu de bujtogatau, ce asemenea ilu aplica la totu romanulu inteligentu, care e patrunsu de spiritulu libertatii nationale, si acela 'lu dovedesce in fapta, — si fiindca spresiunea a-cesta póte pentru noutatea ei se petrece din gura in gura si in cercurile cele mai 'nalte — aristocra-tice — in care ai socoti, ca dela gradulu civilisa-tiunei acelora, la care se socotu ei ca au ajunsu, pana la lumin'a cea perfecta a sórelui inca numai 3 stenjeni mai lipsescu, nu putemu, se nu ne ocupamu si noi pre scurtu cu aceasta idea inalta a civili-satiunii magiare, din acelu punctu de vedere, din care 'lu audimu asia adeseori rostinduse.

Caus'a din care, si oca-siunea cu care vedemu poporulu romanu in genere poreclinduse de catra ci-vilizariei constitutionali magiari de „mass'a cruda“ — fara esceptiune, de au fostu o parte a celuina inainte de 1848 prevediuta cu litere donationale si privilegii scrise pe pele de cane? — se vede a o fi datu adunarile de prin districtele si comitatele nobi-loru, si anumitu antai in Zarandu apoi in Fogarasiu si celelalte locuri, unde printre locuitorii romani se afla si magiarii graduatu dela 20% pana la 30, séu 40%, pentruca unde ei — magiarii — 'su in maiori-tate, acolo mai ca nici nu au oca-siune de asi pute manifesta in publicu posesiunea cea scumpa a ace-tei idei politico-scientifice, de órece minoritatea locui-toriloru de romani nici nu aru cutezá a cere dreptate, cu atata mai puțin inca egalitate de drepturi perfecta? fara de a se espune pericolului, de a fi trasa sub actia fiscala, cá bujtogataia.

Ore si incatu se cuvine unei sotietati de ómeni trezi, cu o portare morala compusa din reprezentantii ai mai multoru sute de familie, — dintre cari o parte mare se inchina si róga lui Domnedieu din cartise-numirea de mass'a cruda? Aceasta o lasu se o ju-

dece profesorii acelu academie, pre unde au calcatu pragurile si oratorii acei vestiti ai „massei crude.“

Eu din partemi me restringu la urmatórele:

Inainte de 1848 se tieneau prin comitatele si districtele nobililoru congregatiuni marcale ordinare totu cam la 3 luni, la cari pe temeulu art. 12 din 1791 se puteau aduná toti nobilii, atatu cei indrep-tati fi cu jurisdictiune dominala, catu si posesorii numai ai unei sesiuni nobile, donatari, persiunari, imuni, séu si numai armalisti-nobili contribuenti, de si aru fi locuitu si 300 de insi pe aceeasi sesiune.

Pe atuncia inca se adunau la congregatiuni si nobilii necunoscutori de carte, mai cu deosebire la alegere de deregatori si deputati la dieta intr'unu nu-meru aprópe la o mie, si pana la doue mii de insi, dintre carii dupa nationalitati in districtele Chiórolui si alu Fagarasiului, pre cum in comitatele Solnocului din leuntru, Dobocei, Hunedórei etc. romanii formau 80—90%, iara intru alu Clusului, Turdei etc. inca erau multi romani. Spunetine acuma iubitiloru compatrioti magiari, ca pentru ce nu neati numitu si pre timpu-rile acelea massa cruda, pre care, dupa alu meu con-ceptu numai fiintiele cele necuventatórie, séu si ómeni de totului hebauci, fara pricepere si facultate de a judeca si a deschilini binele de reu, óru puteo mai lesne formá — pre candu adoca la adunarile mar-cale impreunate cu alegere de deregatori, séu de-putati, ne întindeati mese asternute, si ne puneati ina-into buti cu viau si ciubere cu vinarsu, din care noi intr'uneori atata beamu, de nu sciam nimica de noi, decatu la ori ce intrebare totu strigamu numele a-celuia, care neau ospetatu. In asemenea stare amu meritatu intr'adeveru numirea de massa cruda, ba chiaru si de porci, dupa cum 'lu caracterisamu noi pre celu beatu, — séu daca atúnci in starea acea deplorabila amu fostu vrednici de a ve fi frati, si se ne numiti asia? — spunetine ce vamu gresitu noi voue, cá acuma se ne numiti, ca suntemu o turma de do-bitóce ?!

Séu aceasta acum mai cu deosebire pentru a- ceea o faceti, fiindca acum ve despretuimiu mesele si beuturile vóstre cele insielatórie, si la adunarile de comitatu ne purtámu, cá si ori care carturariu price-putu, ba bemu se póte cu multu mai puțin decatu Dvóstra?

Séu aceea nu ve place acuma, ca neci noi nu volim, cá nobili a figura si pe viitoriu de sclavi politici ai fratiloru vóstre, si a purt'a catusiela de adeseori,

care ni leati impusu cu articlu 6 din 1744? adeva nu voimu mai multu a figurá cá unguri, séu mai a-priatu vorbindu nu ne place a figurá cá ciganii cu corturile, in catu pe vatra nóstra cea strabuna romana in comitatele, — nóstre mai numai ale nobililoru romani — se ne priviti de unguri, in fundulu regiu de sasi, eara in secuime de secui? si cá atari — noi iobagii — numai pentru fericirea si marirea vóstra se esistamu in vietia aceasta?

Grau au fostu iubitoru compatrioti jugulu absolutismului de 12 ani pentru noi si inca mai grau, de catu pentru voi, dara acela neau concesu totusi si neau pregatitu si inlesnitu calea de a puté strabate cu ochii la radiiele luminatórie ale sórelii, pe care voi cu catusiele constitutionale ale legiloru vóstre cele barbare ni lati fostu invalidu cu albéti'a, si cu mesele asternute neati orbitu, cá noi totudeatna numai din sinulu vostru se alegemu deregatori de comitatu, si deputati la dieta, cá asia prin aceea se puteti fauri nóue catusi de sclavia pentru noi, cu a-deveratu mai subtilele, dintr'o massa mai finá, dara cu atata mai periculóse, — si daca acuma ve plangeti fara nici o cauza in contra nóstra, si ne porecliti de fiintie fara pricepere, acésta e dovada, ca nu ve place, si nu voiti, cá noi se gustamu cu voi dinpreuna radiiele cele inoalditóre ale sórelii constitutionale, si ale libertatii nationale, ci sub mant'a fratietatii si a libertate constitutionale ati dori si ati cercá cá se ne orbiti iara, cá asia noi, cá misce ómeni fara caracteru si fiintie de díosu se ve lingemu din nou blidele, precum aceasta fara resultatu ati practisat'o si mai alalta eri cu ocaziunea adunarei marcale a comitatului in Ghierla, unde ati fostu asternutu vreo cateva mese pentru noi, — dara acolo vi le despretiuramu, si refusaramu, pentruca nóua neau trebuitu: dreptatea, ce n'ati vrutu a ni o face, iara nu ospetiula selaviei, ce ni lati fostu pregatitu.

Carasii dela Ormanu, din comitatulu Soln. din leuntru — v'au multiamitu pentru pomana facuta, ca iati ospetatu in loculu nostru — din nebagare de séma, — ei barem voru dice ca sunteti crescini buni, iubitori de ospetia, neaducundusi aminte, ca aceea au fostu pomana dupa inmortarea vóstra Tabire de dreptate si incredere! Din reciprocitate aru trebui ca se gasimu si noi la Desiu asemenea tractamentu, candu omu trece pe acolo din intemplantu la vreunu marcala, de órece suntemu pré convinsi, ca fratii

nostrii romani de acolo inca oru preface asemenea ospetie in pomene de dupa mortu! —

Pre candu dara amu figuratu cá unguri, amu alesu deregatori de comitatu si deputati la dieta totu de uguru, amu primitu tóte scrisórite in limb'a magiara, a vóstra, si ati speratu, ca aceasta niti putéo bagá si in scoli, si in biserici, pana candu au catanitu sub numele vostru, prin urmare pana ce traieanu si luorámu tóte numai pentru fericirea si marirea vóstra, eramu asiadara frati? eara acuma, daca dupa legile dumnediesci, naturale, si dupa vechiulu dreptu istoricu — ce nilu denegati — pretindemu, cá pre noi inca se ne priviti de ómeni liberi, acuma ne porecliti de ómeni fara conventu si fara pricepere, de massa cruda in lumea largá, cu vorba si in scrisóre? — Ve siliti — cu provocare la misce §§ nelegiuti din 1848 pe cari spre stricarea nóstra — in contra protestului nostru din 15. Maiu 1848 — voi cu volniciá rara iati adusu, — a ne eschide dela tóte congregatiunile marcale, cá asia acolo voi se puteti fáuri rindurile mai noue si mai grele pentru noi, cá mane poimane apoi se ve scóteti cu violencia de subtu purtarea asemenea a greutatii loru comune? se ne impedecati in tienerea scóloru? si luarea de parte la alegerea de deregatorei precum dela anulu 1791 neincetatu amu luat — si spre a puté midiuloci acestea tóte mai lesne, ati intregitu comitetele cele prejudicióse din 1848 si ati bagatu in trinsele dupa 12,000 de ungaro-armeni cate 220 de insi, si dupa 80,000 de romani numai 70 de insi de romani, precum áceasta sau intemplantu in comitatulu Solnoeu din leuntru, — apoi luati pe parinti cate cu doi feciori in acelasi comitetu si prin astféitu de reprezentanti ne dati noue deregatori totu din sangele vostru, séu si cate unu romanu renegatu, desbracatu de totu caracterulu, care in Gazete magiari au scrisu, séu in adunari au vorbitu cate fleacuri, calumii si iacrimatiuni asupra romaniloru, cari apoi nici cá sciti ceti romanesce, séu de si scriu vr'o câteva cuvinte, acele inca cu ortografi'a limbei vóstre, — dicu de aceia, cari ne jefuiescu, si — cu cuvintósa exceptiune pentru unii — ne sugu totu sangele, care au mai remasu din timpurile absolutismului, dara in contra carora in sedaru neamu si gelui, de órece diceti: abuséze ori si cumu, numai nu fure, trebuie selu sustienemu in deregatoria tocma pentru aceea ca este romanu? dara cu simtiri unguresci! —

(Va urmá.)

Fondulu sên fundatiunea Sincaiana.

(Incheiere din Nr. 33.)

Domn. A. Papiu Illarianu darui 100 esempl. din brosiur'a „Independint'a constitutionale a Transilvaniei“ pentru fondu si se vendura din ele de 24 fl.

Domn. Ioane Brezoianu membru comisiei documentale dede pe una 2 fl. cu totulu 26 fl.

Sum'a fondului intréga incursa pana in 21/9. Oct. a. c. este dara 6069 fl. 51 cr., 41 galbini, 6 doideceri si cinci obligatiuni de statu de 290 fl. ad. Siese mii siese dieci si noua fl. 51 cr. v. a., patru dieci si unu galbini, siese s'anti in natura si doue sute nouedieci in obligatiune de statu. —

??! CAPITALULULU ACESTA ??! — elu se afla intregu de faéa si ad.:

Din elu se afla in obligatiuni intabulate tôte cu cautione indoita: pe casele Nr. prot. fond. alu cetatei Brasidvu 297, pag. 146, cartea documentala pag. 8822 Nr. 7512 locu primu: 2000 fl. v. a. ad. doue mii fl. v. a.

Pe casele Nr. 82, pag. 38; cartea docum. pag. 9164 Nr. 7782: 3000 fl. ad. trei mii fl. v. a.

Pe cas'a Nr. 764, locuri Nr. 1399, 1260, 1453, 979 et 2558: 1000 fl. ad. una mii fr. v. a. Earu ceilalti se afla in natur'a per cass'a. Cu interesulu incursu amu ajutat la platirea timbrului, care ne sui spesele in fricosiatu si noi singuri nu aruncaramu pentru timbru neci o para la pretiulu prenumeratiunei pe a. c.

Provocare! Se póte, cá unele colecte se nu fi sositu aici, dupa cum audimu — de acea eu provocu pe totu romanulu, a carui contribuire la fondu nu se afla publicata in Fóia, cá in restimpu de una luna se rechieme in publicu oru prin ce jurnalul!

Rectificare. Ne'ncrederea in administratiuni de fonduri — n'are locu la noi —; de aceea inea odata asiguramu pe cei ce se retragu dela contribuire, ca din capitalulu fondului acestuia nu s'a spendatu nici pentru adause neci pentru timbru neci macaru o para, cu tôte ca in restriste — ni se sfatui — se o facemu spre desdaunare. — Apoi fondu nu e espusu la nece unu periclu, pentruca eu cá editoru si Redactoru me afu acumu in proprietatea Gazetei si Fóiei; si fondu ei va deservi numai spre scopulu imbunatatirei ei in folosulu jurnalisticu nationalu. — Deci n'are cuventu nimene a se subtrage dela sprijinirea acestui fondu. Earu marininimosiloru si zelosiloru nationalisti si nationaliste brave, cu a caroru coluclare a reesitu si acestu fondu sincaianu la cif'r'a de adi, le rostimu o publica si respectuósa multiamire in numele natiu-

nei, pe care o adóra si adia si cu jertse luminatórie de fiii ei.!!'

Brasiovu in 21/10. Oct. 1861.

Iacobu Muresianu,

Directoru gimn. si Redactoru.

Despre fondule scólej agricole, tiparirii de carti scl. in unulu dîn Nr. viitori.

Pentru Museulu din Blasiu.

(Urmare din Nr. tr.)

c) In antice romane. D. Nic. Ignatu, 8 fruste caramide romane, din care doue rotunde, 1 de 1' 10" cvadratu cu inscriptiunea: LEG XIII GEM — LVCRET AQVILA, 1 de 1' 4" cvadr. cu inscript. AVR DIONISI — LEG XIII GEM. 1 de 0' 11" cvadr. cu aceeasi inscr. si alte trei mai mici cvadrate si oblungi forá inscriptiuni. — Lenga acelea, 2 fruste mosaicu, — tôte din sapatorele mai noue in Alba-Iulia.

d) Diverse. D. Ioane Margineanu, 2 numi arg. (Imp. Philippus, — si Leopoldus), 2 de aram. rom. (Hadrianus, — Otho), 2 de aram. romani stersí, 2 aram. noi (1705 X pro libertate, — poltura 1760); 1 frustu de arama taliatu cu figure, de una parte S. Ioane Evang., de alt'a SS. Pietru si Paulu, cu inscriptiunile schiafe, pentru legatori de cárti; 2 fruste coifi de fieru de armatur'a cavaleresca mai tardia; — si 1 pasere impluta. — D. Nic. Popu de Bota, 1 sierpe de 3' 5" de lungu. — B. Ursu I. cl. gimn. 1 sioperla. — I. Cormosiu, cl. I. gimn. 1 detto.

D. Fr. Daichend apethec. in Nasaudu, 1 puliu de galina cu 4 arepi si 4 pitore, si 1 puliu dto. corcitura cu 2 podici. — D. Sim. Barbu par. gr. e. 1 pesce uscatu de la Constantinopole. — Mich. Simonetti, I. cl. gimn. 1 paunelu. — P. Iacobu V. cl. gimn. 2 paseri (1 prevegiatori si 1 turturea). — Lud. Csato, II. cl. gimn. 1 colectiune mica de insecte.

N. Florianu, I. cl. gimn. 1 osu petrificatu si 1 frustu de lemnu petrificatu. — Dem. Manfi cetatianu din Blasiu, 4 bucati de minere si 1 de rasina de pamentu. — Maximu Popu VIII. cl. 3 scoice. — Nic. Moldovanu VII. cl. gimn. 2 fruste granitu de la Salin'a de susu si 1 bucata de pietra cristalisata.

Care se aducu in cunoscenti'a publica cu cea mai caldurosa multiemitá.

Blasiu 11. Sept. 1861.

Dela directiunea gimnasiala.

Redactoru respundietoru
Iacobu Muresianu.

Editiunea: in tipograf'a lui
Ioanne Gött.